

În privința aceasta opera lui Jean Moréas poartă farmecul capricios al unui suflet deschis spre tot ce e frumos, — fără însă ca din opera aceasta, adesea contradictorie, să lipsească o trăsătură inițială destul de evidentă la lumina geniului său.

În primul său volum *Les Syrtes* (1884) recunoaștem cu prisosință formula parnasiană, la care însă poetul știe să adauge ceva nou, mai ales în ritm (*Parmi les maronniers*...). Nu putem iarăși uita din acest volum: *Que l'on jette ces lys*..

Cu *Les Cantilènes* (1886) însă, Moréas se așează dintr'odată, în rândul celor mai cutezători novatori. Operă de avânt, capabilă să renege un trecut, și nu tocmai îndepărtat, al poetului, și să pue în același timp un pedestal prim poeziei simboliste.

Aci, într'adevăr, totul e nou și surprinde! Versul își ia parca o viață mai nouă, mai liberă, fără să urmărească cu muzica și ritmul său sfânt împăcarea doar a unor reguli adesea arbitrare, ci, — alipindu-se, cu grația unui vestmânt femeesc, de însăși trupul ideii și simțirii făuritorului său. Nu lipsește aci nici «nuanța» «indecisul», «împarul», nici însăfârșit acel văl misterios pe care

estetica simbolistă pretindea poeziei celei nouă. Să ne reamintim: *Nocturne. Le Ruffian, Never More*.. Volumul acesta, urmat de faimosul Manifest apărut în *Figaro* (1886), a avut darul să redea oarecum viață, unei stări sufletești de mult apusă: Premiera lui „Hernani”. Aceeași valvă, aceeași inflăcărare în jurul noului poet, care preciză în acel manifest principiile noii școale: «Dușmană a didacticismului, a declamațiunii, a sensibilității false, a descrițiunii obiective, poezia simbolistă caută să îmbrace ideea cu o formă sensi-

bilă care însă să nu fie însăși țelul ei, ci servind numai să exprime ideea, să-i rămâie supusă»; ca limbă: limba îmbelșugată și vioaie cea dinaintea lui Boileau, limba lui François-Rabelais și Villon; ca ritm și rimă: «vechea metrică înviorată, o neorânduială ordonată în chip savant, rima scilpitoare și ciocănită ca o pavăză de aur și aramă, alături cu rima fluidă, tainică... iată câteva din principiile noii școale poetice.

Toate năzuințele noi ale vremii gravitau în jurul omului nou, toate speranțele și toate încrederea, când, — iată *Le Pèlerin passioné* (1891) care aruncă o adevărată desamăgire, cu neașteptatul unui trăsnet, în mijlocul tuturor nădejdiilor abia înfiripate.

O nouă «mască», cum ar spune Rémy de Gourmont, în dosul căreia însă recunoaștem mereu pe Poet!

Principiile enunțate și afirmate atât de temeinic cu câțiva ani numai, în urmă, — sunt iarăși renegeate, și noi altare vin să înlocuiască pe cele vechi al căror foc încă nu apucase să se stingă! Școala romană își luă ființă. Noua școală își înțelegea rostul în nevoia unei întoarceri — a gândului și a stilului — spre echilibru și armonie. O socotea necesară aceasta — ne o spune un discipol al său — după atâtea excese ale decadentismului și ale simbolismului. Vieța mitologică, plină de lumină, a Greciei, spre deosebire de cea sumbră a mitologiei nordice, părăsirea simbolului căutat, și cultul imaginii simple, naive, așa cum o găsim la barzii din legende, o întoarcere până și la metrica tradițională și la termenii uitați de vremuri. — iată

cea pe care poetul și-o socotise în cele din urmă ca fiindu-i cea adevărată. Și n'a greșit. — Opera lui din urmă *Les Stances* (1906), operă de maturitate și de sinteză a geniului său, ne arată preferințele innăscute ale acestui poet spre acest neo-clasișism, în care de astfel vedem complăcându-se dela o vreme și alte spirite, — ca Henri de Régnier, de pildă.

Volumul acesta *Les Stances* e aproape singurul volum, adevărat volum «de căpătâiu» din zilele noastre. E o artă luminoasă, severă, concentrată, cu care nu ne mai întâlnisem de multă vreme... Fiecare din aceste *Stances* e o lacrimă cristalizată, s'a spus; lacrimi de durere (ca și de bucurie, cum nu mai un poet de rasă ca Jean Moréas putea să verse.

CONST. BELDIE.

* * *

Din „Stanțele” lui Jean Moréas

*Când jluindu-se ca lângă un mormânt
Prin vădi adânci trecea cu zvon,
Trecea, cu frunza care cade, în aurul vestmânt,
Indureratul Aquilon,*

*Ce-a spus el crengii ce-și mai leagănd
Un fruct, o floare,
Și zorilor târziu a zilelor de toamnă,
Și inimii, — ce-a spus el oare?*

*Doar morții mă ascult. Locuitor mormintelor,
Dușman sânt mie insumi. Acei ce nu m'au cunoscut
Au gloria-mi, iar brana-mi dată-i corbilor,
Muncind și semănând eu roadă n'am avut.*

*Dar nu mă plâng. Căci ce-i pasă lui Aquilon
De infruntări, dispreț și ură!
Când de te-ațing, o! liră a lui Abolon,
Cântarea-ți e mai măestrilă și mai pură.*

Traduceri de CONST. BELDIE.

* * *

Revista Revistelor

1907. D. I. Gr. Păucescu, cu ocazia rememorării revoltelor țărănești petrecute acum trei ani:

Cei cari au săvârșit jafurile și cari au făcut ca tot satul să se scoale, au fost acea burghezime din sale pe care partidul liberal voește s'o sporească și s'o întărească. Pedeapsa o suferă însă toți, și dacă suferă și cei câțiva cari au ceva pământ, și grație situației lor materiale mai bune, sunt astăzi conducători printre țărani, apoi restul celor mici și nevoiași, cari se mulțumeau să poată trăi pe pământul proprietarilor și să ducă viața cum o apucaseră din părinți, suferă cumplit.

De aceia vine la ceasul ei mișcarea partidului conservator-democrat care, întorcându-se către țaran cu gând curat și cu durere de inimă, desigur, vrea să-i scoată din nedumerirea în care se găsesc astăzi, să le arate că această lege, avocățește complicată, nu este ultimul cuvânt al oamenilor noștri de Stat și al partidelor noastre în chestiunea țărănească, că este numai o încercare, că recunoaște că starea țaranului are nevoie de îndreptățiri mai fundamentale, că se impun și remedii politice pe lângă cele sociale, și că, în sfârșit, raporturile țaranului cu proprietarul nu pe un regim de limitare polițienască trebuie să se așeze, ci pe un total de raporturi de bună și dreaptă înțelegere. Până azi, această mișcare abia schițată, și căreia îi dorim cea desfășurare pe care o așteptăm sufletul țărănesc, este unica comemorare a evenimentelor din primăvara roșie.

VERAX

ȘTIINȚE SOCIALE

MIȘCAREA FEMINISTĂ DIN BULGARIA

Că Bulgarii ne-au luat cu mult mai înainte în multe privinți, nici nu e de discutat. Fenomenul acesta e de altfel explicabil: Bulgaria chemată la viața mare a civilizației nu s'a speriat cum ne-am speriat noi de toate binefacerile acestei civilizații și 'și-a zis: cu încetul vom ajunge și noi acolo, nu e nevoie să primim toate de odată. Până să avem târgușoarele asfaltate și iluminate cu electricitate, trebuie să luminăm pe cei mai mulți dintre noi. Și bugetele Bulgariei s'au încărcat cu cheltuieli mari pentru învățământul rural.

Am văzut dintr'o statistică publicată tot aci, că numărul analfabeților Bulgari este de 50 la sută, pe când numărul analfabeților noștri atinge frumoasa cifră de 85 și chiar 90 la sută. Mai mult, ni se spune că în Bulgaria învățătorul nu e un profesionist ci, un om pătruns de însemnătatea misiunii sale. Faptul acesta trebuie să ne mire și mai mult decât scăderea numărului analfabeților, căci un învățător rural conștient de datoria sa, valorează mai mult decât cinci universități, într'o țară. Nu facultățile și academiile germane au învins la Sedan și Gravelotte, ci foștii elevi ai acelor învățători sătești ai Germaniei, patrioți sinceri, misionari puternici ai culturii germane la țară.

Dar Bulgarii n'au progresat numai în această direcție, ei au făcut cuceriri în toate domeniile. Și asta se înțelege foarte ușor. Când au pornit ei pe calea civilizației, au luat calea dela capătul ei și merg încet—e drept—dar tot înainte. Noi am căzut la mijlocul drumului civilizației, în urmă ne-au rămas locuri necunoscute, terenuri neexploatate, înainte ne stă un alt necunoscut. Și trebuie mergând înainte să mergem și înapoi. Și din acest echilibru—mi se pare că stăm pe loc.

Că nu putem traversa stradele de atâtea automobile, că avem un aero-club și două universități, că modelele dela Paris se poartă și la București în acelaș sezon—asta nu însemnează că suntem mai avansați decât Bulgarii pe calea progresului, deși aceștia n'au automobile, n'au aero-cluburi, n'au nici măcar o Universitate—ci o simplă Academie—și deși femeile lor poartă modelele dela Paris cu trei sezoane mai în urmă.

În ceace privește restul civilizației pe care nu l'am parcurs, și pe marginile căruia stau satele noastre fără lumină și credință, sărăcia și suferința ilotilor, lipsa de drepturi politice și sociale ale atâtor și atâtor—nici nu putem vorbi față de o Bulgarie cu vot universal, cu jumătate din populația rurală știutoare de carte, bogată și întreprinzătoare.

Civilizația unui popor nu se măsoară de asemeni după progresul pe care l'au făcut bărbații. Ba chiar gradul de civilizație al unui neam se poate măsura după înălțimea culturală și gradul de libertăți civice pe cari le au femeile. Căci o țară care are școlile și toate instituțiile deschise și pentru femei ca și pentru bărbați,

care are un cod civil și comercial egal și pentru femei și pentru bărbați, însemnează că e o țară în care femeia e privită ca un individ emancipat și egal bărbatului.

Parafrazând vechiul proverb de mai bine de 4000 de ani al indienilor care zicea:

Nu sta în casa unde vezi
Că e stăpân numai nevasta,—
Dar unde e nevasta rob,
Fugi mai ales de casa asta.

Am putea spune: fugiți mai ales de țara aceea în care femeia este roabă.

Femeia în Bulgaria e departe de a fi roabă, ea se bucură de aceleași drepturi în fața legilor ca și bărbații. Mai mult, numărul fetelor cari frecventează școlile rurale e aproape egal cu al băieților, iar în gimnazii și licee fetele sunt într'unele orașe într'o proporție superioară. băieților. Dorința asta de a se cultiva și libertatea pe care o dau părinții fetelor de a urma aceleași cursuri ca și băieții, are o mare însemnătate pentru viitorul țării acesteia.

Nu este factor mai necesar progresului unei țări de cât o femeie cultă, emancipată.

De aceea în Bulgaria se observă o mare mișcare feministă. Prin această mișcare nu se înțelege manifestațiile câtor-va cocoane din lumea mare pentru anumite idei extravagante, sau manifestațiile câtor-va *bas-bleu* în lumea artelor și literaturii, mișcarea feministă bulgară are un substrat economic și juridic, singurul necesar unei mișcări serioase.

D. Conov, într'un studiu pe care îl publică în ultimele numere ale revistei bulgare *Gândirea contemporană*, despre mișcarea feministă bulgară scrie următoarele: «Stimulul care împinge această mișcare și cerințele ei, are drept țintă, egalizarea situației economice și juridice a ambelor sexe. Sau vorbind mai simplu, asociația femeilor bulgare se luptă ca să capete pentru femeia bulgară aceleași drepturi, din care va eși o viață culturală intensă cu toate binefacerile ei.»

Substratul economic care a făcut să se nască această mișcare se datorește: scăderii numărului de căsătorii, mortalitatea prea mare a bărbaților, și deci mărirea numărului femeilor cari trebuiesc singure și independente să lupte pentru existența lor.

Dintr'o statistică publicată în 1905, reese că în Sofia, spre pildă, numărul femeilor e covârșitor față de numărul bărbaților. Așa în acest oraș la *100 de bărbați* sunt *803 femei*. De aci rezultă că căsătoriile sunt mult mai rare. «Care este cauza acestui număr prea mare de femei, se întreabă d. Conov? Nu știm; ceace putem spune e că e un fapt care nu poate fi desmintit.»

Acest fapt e însă hotărâtor în discuția chestiei feminine. Acei cari strigă că femeia este menită a sta la vatra casei, a fi mamă și soție, văd că țifrele sunt așa de întoarse, în cât e imposibil ca fiecare femeie, cu cea mai mare bună voință pe care ar avea-o de a fi soție și mamă, nuși poate îndeplini acest ideal, decât dacă legislația bulgară ar permite unui bărbat să aibă 9 neveste.

Faptul acesta trebuie să fie și la noi, și unai ales la

noi, unde chiar dacă proporția între bărbați și femei, n'ar fi așa de mare, numărul căsătoriilor însă e foarte restrâns. Și aceasta pentru că viața în România fiind extrem de scumpă, bărbații nu se pot însura decât luând femei bogate, și cum numărul acestora nu e așa de mare, căsătoriile sunt foarte puține în raport cu numărul fetelor cari rămân pe veci nemăritate.

Pe când la noi fetele sărace rămân până la adânci bătrâneți cu iluzia unui făt frumos care va pica din cer, femeile bulgare au organizat un sindicat—**asociația femeilor bulgare**— cari caută a organiza în așa chip viața femeilor și fetelor în cât să poată trăi independente de ajutorul bărbatului. Faptul că femeia bulgară se organizează, dovedește că s'a pătruns de tendințele contemporane ale luptelor sociale cari sunt bazate pe cerințele economice ale societății.

De aceea primul punct din programul asociației femeilor bulgare este lupta pentru independența economică a femeii. Cum însă această independență depinde de anumite legi politice și sociale, mișcarea feministă bulgară își are și un program de acțiune politică.

În acest program e printre altele și cererea dreptului de vot în gospodărie comunală. Cum mișcarea aceasta e făcută de femeile culte din marea și mica burghezie, ele își bazează cererea lor de drepturi politice pe acest argument:

— Sunt mii de țărani cari nu știu scrie și ceti și se bucură de dreptul de a vota, sunt socotiți copti de a face politica, în ce suntem noi—femei culte, pregătite pentru viață—mai puțin pregătite pentru viața politică?

Și numărul acestor femei, cari trăesc independent de bărbat, cari muncesc singure și și agonisesc viața, e colossal în Bulgaria. În 1905 au fost în Bulgaria, după *Asociația femeilor*, 23,235 de femei. În capitala Bulgariei, după statistica din același an sunt la 100 de femei: 52,4 femei *nemăritate*, 36,8 *măritate*, 10,2 *văduve* și 0,65 *divorțate*.

În treacăt trebuie să relevăm numărul inferior de femei divorțate, aproape nici un divorț la o sută de femei.

Prin urmare, numărul colossal al femeilor nemăritate, obligate a îndeplini funcțiile sociale ale bărbatului, este un argument pentru a se da acestor femei aceleași drepturi cari le au și bărbații. Se poate oare privi toate aceste femei cari îndeplinesc aceleași munci ca și bărbați, cari plătesc aceleași dări, cari au aceleași obligații, afară de serviciul militar, ca niște paraziți ai societății, cari n'au drept de a fi consultați în treburile statului?

D. Conov spune: «În persoana unei femei nu trebuie să privim numai un membru al trupului familiei, dar o persoană cu calitățile ei individuale gata de a da societății aceleași sacrificii ca și bărbatul. «Partizan al libertății și egalității femeii, autorul vede în mișcarea feministă din Bulgaria o mare putere socială pentru ridicarea țării sale.

Din datele pe cari le-am dat relative la mișcarea aceasta, spune d-sa, se poate vedea că din zi în zi asociația femeilor bulgare, în proporții mai mari în lumea burgheză și că mișcarea aceasta e bazată pe interese sociale și economice. Și acolo, unde o mișcare are ra-

țiunea sa de a fi, are și viitor. De aceea socot ca asociația femeilor bulgare, bazate pe ajutorul tuturor acelor cari nu sunt vrășmași acestei mișcări și cari susțin cerințele ei, va fi avant-garda multor reforme sociale cari vor fi folositoare tuturor claselor sociale.»

Am crezut de cuviință să vorbim de această mișcare din Bulgaria, spre a arăta progresul pe care l'a făcut această țară și în această direcție. Femeia bulgară s'a organizat într'o puternică federație care cum am văzut, are un număr enorm de aliante și caută a lupta singure și fără ajutorul bugetului pentru a trăi și a și câștiga drepturile lor politice și sociale.

Și când la un popor femeia începe a pricepe luptele economice, începe să se pătrundă de adevărul că viața ei în viitor nu se va îmbunătăți decât prin ea însăși—însemnează că poporul acela a intrat adânc în evoluția moravurilor sociale și politice, că e un popor civilizat.

Și or cât de neplăcută ar fi pentru noi constatarea această, e mai bine s'o facem decât s'o ascundem.

DR. I. DUSCIAN

FEMEIA ANGLO-SAXONĂ

Terenul cel mai favorabil feminismului a fost și este America și Anglia. Să vedem pentru ce și-a găsit el mai bine ocrotire în aceste țări și nu și în altele tot așa de înaintate în civilizație, cum e Franța și Germania.

Populația engleză fiind individualistă, ușor s'a sustras dela orice influență apăsătoare ce i-ar fi venit din afară cum a fost, spre exemplu, doctrina vechiului drept roman care organizează familia ca pe o armată, cu un șef a tot puternic. Afară de aceasta, titlu de cetățean s'a dat după proprietate și contribuție și nici de cum după sex. Așa se explică pentru ce femeile în Anglia sunt iubitoare și eligibile în consiliile municipale. O altă pricină a fost lăsarea la o parte încă de mult a doctrinei lui St. Pavel, care proclama inferioritatea femeii în biserică. În America sunt femei pastori mai bine apreciați decât pastorii bărbați.

Mai presus însă de orice, a fost educația femeilor engleze, care luată conștiință de drepturile și datorile lor—după care educație, ele cerură și li se dădă; bătură și li se deschise.

Deosebirea de concepție a educației din America și Europa e foarte mare. Spiritul american e aparte: nevând autoritate centrală care să-l influențeze, el atârână numai de sentimentele nobile și generoase ale individului. Așa că mișcarea femeilor din țările anglo-saxone modifică opinia publică, obiceiurile și legislația.

Sistemul de școală s'a format din caracterul religios al Puritanilor, din spiritul lor drept și din sentimentul lor de datorie. Și cum ei erau oameni veniți din toate părțile, educația lor trebuie să se adapte nevoilor momentului, prezentului, căutând tot ce e mai nou și mai practic, căci traiul nou nu se mai potrivea cu modelul din trecut. Deci la ei, totul fu original și conform as-

piraților ce urmăreau, adoptând tot ce eră mai folositor și mai plăcut. Ei fiind activi, nu se mulțumiră numai cu abstracțiuni; ci cu experiențe. Iar impulsul pentru instrucția largă le veni dela Revoluția franceză. Așa dar punctul de plecare eră libertatea și individualitatea, și roadele educației nu putură să fie decât bogate.

Școala în America e numai prepararea pentru viață. Și una din cele mai frumoase legi ale Americii libere a fost dreptul universal la educarea egală a bărbatului și a femeii. Bogăția și înflorirea fabuloasă a Americii, acestui fapt se datorește — coeducația e aproape generală. Ei n'au făcut două părți din umanitate — bărbați și femei — pentru a-i crește în principii diferite, silindu-i prin aceasta ca odată să nu se mai înțeleagă. Americanii unesc sexele și le dezvoltă. Și în ce privește licența bărbatului către o femeie, se știe ce înseamnă a făgădui numai, unei fete căsătoria, fără a se ține de făgăduială.

Rasa engleză e mândră cu școlile publice ce le are. Aceasta vine dela ambele sexe, dar mai ales dela femeie în primul loc. Englezii au plecat dela ideea că în familie copiii sunt crescuți mai mult de mamă, deci femeia trebuie asociată în tot ce privește și creșterea copiilor mai departe, în școală. Direcția școlilor e încredințată femeilor; asemenea și spitalele și alte opere de binefacere. Această încredere mai este însoțită de bărbatilor și de faptul că acolo femeile strâng bani și își fac și ele singure instituțiile ce doresc; dau probe de cum știu conduce orice, și atunci societatea pleacă capul, opinia publică e cu ele. Ele au probat că funcțiile oficiale aparțin celor cari sunt mai capabili să le îndeplinească.

Sexul femeesc a luat locul preponderent în școală, în serviciile ospitaliere, formându-și un personal de infirmiere la înălțimea vocației lor, asigurându-și și pensii.

Progresele ce fac femeile anglo-saxone sunt uimitoare. Supremația Uniunii Americane e datorită superiorității femeilor de aici. Ele au făcut asociații pentru a lupta contra viciului, mizeriei și a ignoranței, contra apărării stăpânitorilor. Ele desfășoară o energie și o perseverență neînclăpuită. Apucăturile lor sunt îndrăznețe și neobișnuite; au un spirit practic surprinzător, o ținută corectă și demnă, o bunătate ce atinge, o grație și o veselie ce dispune pe toți cei cari le văd.

Organizațiunile feminine se pot reduce la 3 tipuri, cu scop altruist: ușurarea unei mizerii sociale — un bine material sau moral. Prima societate fu antisclavistă, adică salvarea rasei negre, după doctrina libertății umane cu caracter național în 1836. După aceasta se făcură alte două societăți: una a *misionarilor* și alta a *temperanței*. Cea dintâi pentru influența religioasă în țările depărtate; cea de a doua pentru a lupta contra alcoolismului. Lucrând pentru filantropie, femeile se cunoscă pe ele singure, văzând ce le lipsește și luptară pentru toți cei cari sufăr. Dar studiind pe ceilalți sclavi se văzură pe ele și mai sclave. Și în 1848 exprimară aspirațiunile lor pur feminine.

Războiul civil le dădu un nou sentiment de capacitatea lor și de datorile ce au. În acea criză națională, ele-și părăsiră căminul pentru a lucra în afară, cunoscându-și singure puterile lor fizice și intelectuale. După

resbel ele nu dădură înapoi ci își continuară activitatea ce o începuse. În 1866 se făcu *Liga practică pentru instituțiile naționale*, *Oficiul liberaților* cu scop de a proteja pe deținuți, *Comisiunea sanitară* de mare ajutor în timpul războiului.

După acestea începură a înființa și societăți pentru a umplea golurile educației ce aveau ca: societăți intelectuale, industriale și politice; soc. de dezvoltare mutuală, de economie socială; club pentru ameliorarea serviciilor municipale; societăți pentru pace și apoi societatea sufragetelor americane în 1898. Fiecare din aceste asociații are o parte practică și o parte sentimentală ideală. Și fiindcă femeia de acolo recunoscă că separarea sexelor e o piedică dezvoltării vieții sociale, ele făcură cluburi mixte. Femeile bogate și fericite sunt cele cari se devotază și lucrează mai mult.

Asociațiile femeilor au avut grija de a cumpăra locuri în cartierele curate, unde să se joace copiii, pentru a nu sta în casele și străzile cu aer rău. Ele fondară aziluri de noapte și școli de seară pentru copiii fără părinți, adăugând pe lângă acestea și școli industriale, săli de lectură, ateliere de imprimărie, săli de croit, de scris cu mașina, școli de spălat albiturile. În 1900, 16.000 de copii beneficiau de aceste aziluri. Mai este o societate pentru caritate în scop de a ajuta pe săraci, dar și pentru a îndepărta pe săracii falși — având un birou pentru acest scop.

Femeile din America au dat atâtea probe despre simțul practic și capacitatea lor, în cât nu-i rar ca ele să fie chemate în administrarea afacerilor municipale, încredințându-li-se însărcinări importante și delicate. Consiliile școlare admit pretutindeni femei. În privința învățământului, viitorul e al femeilor; căci s'a dovedit că ele înțeleg mai bine lucrurile de educație decât bărbații și sunt în stare a realiza succese mari. Clubul civic al femeilor din Filadelfia a luat inițiativa de a face clase speciale pentru copiii întârziți. În 1894 se făcu o ligă feminină municipală cu scop de a favoriza alegerea la guvern a candidaților celor mai bine calificați pentru funcțiile administrative, oricare le-ar fi părerile politice. Ele făcură conferințe în cari discutară chestiunile de administrație publică, instruind în același timp și pe electori. Cetățeni eminenti luară cuvântul alături de ele.

Pentru râvna lor la muncă, femeile din America sunt foarte onorate și orice hotărâre pentru binele comun luată de ele, e admisă de populație, neapărat. Multe din ele fac vizită la primărie și obțin ceea ce exprimă. Tactul lor însă e, ca orice inovație s'o facă pe cheltuielile lor și apoi după încercarea ce au făcut, rezultatele fiind bune, li se acordă tot. Așa ele au obținut odată 5.000 lei pentru cumpărarea de locuri în care să organizeze jocuri pentru copii; altădată obținură punerea de cauciuc la roțile trăsurilor de ambulanță. Coșurile de pe stradă, în care se aruncă orice hârtie, pentru păstrarea curățeniei, au fost inventate de o femeie. Fiindcă băeții stricau și murdăriau un loc cu verdeață, ele organizară un club dintre băeți pentru întreținerea aceluiașor.

Mai făcură ca proprietarii locurilor virane, să dea gratis acest pământ pentru cultivarea legumelor — în-

nainte aceste locuri serveau pentru a depune gunoaietele. Oamenii săraci își făcuseră 70 de grădini — instrumentele fiindu-le procurate de către femeile asociate. Aceste femei înființară aziluri pentru soții bătrâni cari să și poată petrece viața în comun până la sfârșit. Ele obținură ca la închisorile de femei ale statului să se pue femei-supraveghetoare. Tot ele plătiră pe un institutor, care să ție cursuri deținuților. Și numai după încercarea făcută de ele, statul conveni a-l lua în sarcina lui.

Tot femeile au obținut ca orice carne, legume și fructe să nu mai stea expuse în fața magaziiilor. Ele desființară și tarăbile cu zaharicale de pe la colțurile străzilor.

Femeile organizară «biblioteci călătore» ce se trimis prin sate pe unde se găseseră cu greu cărți de citit. La Filadelfia sunt 28 biblioteci prin birourile de telegraf și în posturile de pompieri.

Și acum, în fața atâtor fapte, ce vorbesc așa de clar, vedem de câtă rea voință pentru femei, de câtă neîncredere și lipsă de iubire trebuie să fie cineva animat pentru ea, pentru a continua să i se nege orice influență binefăcătoare.

Și mai are cineva dreptul de a nega că fericirea umanității dela femei depinde și că transformarea timpurilor noi numai prin femei vor sosi?

Femeia e elementul care va îndreptă toate relele — ca după aceasta perechea umană uitând toate suferințele din trecut, împăcată și fericită, să calce plină de încredere în viață.

MARIA C. BUȚUREANU,
Institutoare-Iași.

ȘCOLARE

INVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR DE STAT ȘI PARTICULAR

Când s'au înființat cele dintâiu școli secundare de stat, pe baza legii din 1864, nu ne-am gândit că acestea o să ajungă odată o pacoste pe societatea noastră și că în loc să contribuie la formarea unui strat cult, o să formeze mai mult postulanți de slujbe și oameni nenorociți cu pretenții mari, dar cari nu sunt în stare să facă societății servicii reale. Ne-am dat osteneala să împingem cât mai multă lume spre școala secundară, am creat sumedenii de burse și tot felul de subvenții pentru chemați și nechemați la aceste școli și ca să le stricăm și mult puținul rost ce'l aveam, am căutat să înlesnim din ce în ce mai mult promovările în ele și imitând pe nemți, în așa poreclita pedagogie nemțească, ne-am lepădat de tot ce mai aveam bun dintru început și ne-am apucat de am desființat bacalaureatul, numai ca să fim la modă nemțească și apoi, deși ne-am convins că această desființare numai la ridicarea nivelului cultural al tinerilor noștri n'a contribuit, ci dimpotrivă lipsa lui face, ca facultățile să aibă tineri din ce în ce mai rău preparați; cu toate acestea de șase ani încoace ne-am mai nemțit încă cu un pas, am tăiat și esamele din învățământul secundar și profesional, iar de

un an încoace și din învățământul primar. Prin această rătăcire, căci înlăturarea bacalaureatului și mai ales a esamenelor este cea mai mare rătăcire, cea mai strânică greșală ce s'a putut face în organizația învățământului nostru, noi toți, care ne ocupăm cu școala, știm, că nivelul cultural al școlărilor scade pe zi ce merge — și eu unul, din experiența ce am făcut-o în vara trecută ca examinator în comisia de capacitate la liceul unde profesez, m'am speriat și mărturisesc, că din 40 elevi ce-am examinat, nici 8 nu meritau să fie declarați apți pentru universitate și unii din ei, ca nivel cultural și ca cunoștințe generale, erau așa de jos, încât e o curată nenorocire, când aceștia o să formeze așa numitul strat cult al nostru.

Profesorii universitari și mai ales cei dela facultatea de drept, căci acolo se strecoară mai toate ciurucurile liceelor, pot să și dea seama și să constate cât de insuficient sunt pregătiți tinerii ce le vin, pentru cursurile universitare.

Preoții dela țară, învățătorii, cârciumarii, fruntașii satelor, în loc să caute să dea copiilor lor o direcție practică și să-i prepare tot pentru viața dela țară, cum se face în alte țări, preferă să cheltuiască sume însemnate cu copiii lor și să-i ție mulți ani de zile la oraș, pentru ca apoi să se aleagă cu niște nemulțumiți, cari pentru țară nu mai sunt buni, căci au mirosit din viața de oraș și la oraș sunt o pacoste, căci înmulțesc numai numărul proletarilor intelectuali.

Ce să mai zicem apoi de marii proprietari, industriași și comercianți cari în loc să se gândească să și prepare din fii lor niște urmași destoinici, preferă să i lase să se încurce pe la drept și fac din ei toți numai candidați de slujbe.

* * *

Vin acum la o altă cestiune, la organizația actuală a învățământului secundar pe baza legii din 23 Martie 1898.

Până atunci aveam un învățământ liceal unitar cu 7 clase cu direcție clasică și niște încercări timide de gimnaziu și liceu cu direcție reală. De bine de rău se făcea mai multă treabă decât azi în liceu, căci cel ce termină liceul avea cunoștințe generale în toate direcțiunile și trebuia în urmă să treacă la universitate, ca să și facă bacalaureatul.

Mult a fost criticat acest bacalaureat din cauza abuzurilor ce se întâmplau poate ici colo și mai ales din cauza multiplelor hatăruri ce se făceau.

Dar hatărurile și abuzurile se puteau înlătură cu vremea și cu siguranță s'ar fi înlăturat, căci la universitate corpul profesoral încetul cu încetul s'a premenit și cu nițică îngrijire din partea Ministerului, ca să se numească în comisie profesori, cari să nu se preteze la hatăruri și abuzuri, puteam ajunge și noi ca bacalaureatul să aibă serioșitatea pe care o are în Franța.

Acest bacalaureat ținea într'o grije continuă pe elevi, cari știau că o să vie vremea judecării, când aveau să dea socoteală de ce au învățat în liceu; țineau în grije însă și pe profesorii de liceu, căci după reușita elevilor, erau judecați și ei. Ce mândri erau d. e. profesorii dela cursul sup. din Ploști, când în sesiunea de Iunie 1882

a reușit întreaga lor serie de absolvenți presentați la bacalaureat!

S'a dus bacalaureatul și cu el s'a dus și liceul unitar și ne-am pomenit, în locul lui, cu liceul trifurcat, un fel de imitație a liceului francez mai nou, cu secțiile A, B, C, D. Nouă ni l'au hărăzit cu un curs inferior unitar, tot ca la francezi și cu un curs superior cu trei secții: clasică cu latinească și grecească foarte multă, modernă fără grecească, dar cu latinească tot așa de multă, ca la secția clasică, și reală, fără grecească și fără latinească.

Din aceste trei secții, biata secție clasică nici n'a avut vreme să înceapă să trăiască și și-a și dat oful. Pe unde a fost s'a desființat s'au s'a redus aproape la nimica. În București avem această secție numai la Sft. Sava și bieții profesori de grecește, cari pe vremuri erau renumiți de severi, acum s'au făcut mielușcii lui Dumnezeu și menajează copiii cât pot, ca să nu și piardă clientela și cu toate acestea, în clasa VI-a d. e. nu avem decât 4 băieți și tot puțini avem și în celelalte clase. Și ce slabi sunt aproape toți acești elevi!

Lucrul se explică prin faptul, că cei ce vor să se înscrie în clasa V-a, încearcă de obicei întâi la secția reală, care este azi mai la modă; dacă nu găsesc loc aci, trec la secția modernă și dacă nici secția modernă nu-i poate primi, atunci își au scăparea la așa poreclita secție clasică, în care trebuie să faci clasicism cu toți nevoiașii și leneșii.

De altmintrelea acea șovăire și trecere dela o secție la alta, cea-ce se întâmplă foarte adesea-ori și în clase mai înaintate, unde se face trecerea prin examene de diferență, dovedește că trifurcarea dela clasa V-a e curată zăpăceală și dacă e să existe trebuie să se facă mai târziu și cel puțin primele 6 clase e bine să fie cu program unitar. Când voi face mai jos propuneri pentru schimbarea actualei organizații a școalelor secundare, voi vorbi din nou de această chestiune.

* * *

Acum pentru că ne place să ne luăm mereu după nemți, voiu să arăt cât de practici sunt nemții în învățământul secundar, cum au făcut ei ca în acest învățământ să nu urmeze decât tinerii care într'adevăr sunt meniți pentru cultura mai înaltă și cum au căutat ei să împingă o mare parte din tineri, ce poate s'ar fi încurcat, ca la noi, cu acest învățământ, în alte direcțiuni practice și au făcut ca la ei diplomații universităților să fie relativ puțini și mulți să fie cei ce și-au agonisit, fie în școală, fie alături de școală, cunoștințe practice și folositoare și lor și societății în care trăiesc.

Trei lucruri au făcut nemții ca să stăvilească îmbulzeala spre licee, mai ales în clasele superioare:

1) Au creat dintru început *cursul primar superior* pe care de altmintrelea îl găsim și la francezi, și la austriaci, și la multe alte popoare culte, și pe acesta l'a făcut *gratuit*. El este așa organizat că copilul începe la 6 ani și până la vârsta de 14 ani, cât ține obligativitatea învățământului, să poată termina întreg învățământul primar de 8 ani, și atunci să intre bine pregătit în viață. Copilul care a terminat acest învățământ, ori trece direct în viață ca ucenic la meserii sau în

prăvălii sau ca ajutor la gospodăria părintească, ori găsește o sumedenie de școli practice în care poate intra cu examen de admitere și unde-și mai completează cunoștințele, spre a se putea folosi apoi de ele în viață. Sunt școli de agricultură, silvicultură, viticultură, pomologie, apoi tot felul de școli comerciale și industriale, școli normale, etc. în care în toate poate intra un tânăr, care a terminat cursul primar complet, însă mai la toate se face examen de admitere, pentru că de obicei locurile în școală sunt limitate.

2) Alături de școala primară, nu *suprapusă* ei, este *școala secundară* cu diferitele numiri de Gymnasien, Realgymnasien, Ober-Realschulen, Progymnasien, Realschulen, Realprogymnasien. Pentru toate aceste școale secundare, cari se înființează după trebuințele ținutului și localității și cari *nu mai sunt gratuite*, ci cu taxe considerabile de 200—300 și mai multe mărci pe an, nu se cere ca copilul să vie cu învățământ primar făcut, ci numai să aibă vârsta de 9 ani și cunoștințele suficiente de scriere, cetire și socotire.

Clasele sunt în număr de nouă și poartă numele de Sexta, Quinta, Quarta, Untertertia, Obertertia, Untersekunda, Obersekunda, Unterprima, Oberprima. Unele școli secundare mai au și Oktava (câte odată cu subdiviziuni de Unteroktava, Oberoktava) și Septima. În aceste clase, care sunt preparatoare de liceu, se începe dela 6 ani, cu elementele scrierii, citirii, socotirii.

Statul însă în Germania n'are pretenția că numai el e în stare să facă treabă grozavă, și ce nu se face de el sau după calapodul stabilit de el, nu poate fi bun de nimic și de aceea este admis principiul, că un copil poate să prepare materiile ce se cer în gimnaziu și singur în familie sau în institut particular și de aceea se permite să faci examen de admitere direct pentru orice clasă a învățământului secundar, până la ultimele două (Unterprima și Oberprima) și cu aceasta se dă și învățământului particular un câmp larg de activitate. În institutul particular poți să-ți prepari elevii cum poțesti și după ce programă poțesti și numai dacă vrei să faci să termine învățământul secundar după programa oficială, ai grijă să-l prepari pentru Untersekunda sau Obersekunda și reușind la examen, îl lași să-și continue apoi studiile liceale în Unterprima și Oberprima la o școală a statului.

La toate școalele speciale sunt examene de admitere, prin urmare în institute se pot prepara elevii pentru înscrierea în aceste școli după buna chibzuială a conducătorilor institutelor.

Învățământul particular este dar un auxiliar foarte prețios atât învățământului secundar, cât și celui special. La noi? La noi este numai un învățământ de cârpeală, de refugiu pentru nevoiașii fugiți din școlile statului, sau cari n'au găsit loc acolo.

3. *Serviciul militar de un an.*

Foarte importante sunt dispozițiunile nemților cu privire la serviciul militar cu termen redus de un an, în loc de 2, 3, 4, 5 și 6 ani, cum au ei serviciul militar obligatoriu, după diferitele arme.

Noi, profesorii dela școlile statului, și mai ales cei ce iau, sau au luat parte, în comisiunile de examinare ale elevilor pregătiți în particular, știu, cât de mult suntem

asaltați cu vecinul «Bietul băiat, închipuiește-ți că l'ajunge armata în școală și dacă nu trece la tine, trebuie să o faci alături cu ceilalți mitocani, timp de trei ani, (acum în urmă doi ani). Ce-i dacă-i vei da și tu un punct, că doar nu se va face gaură în cer». Adorabilă este această cerșetorie de puncte! Toată munca elevilor și toată străduința părinților și corespondenților se mărginește numai la dobândirea punctelor ce-i trebuie fiecărui școlar la fiecare obiect în parte pentru promovare.

A învățat, n'a învățat, știe, nu știe ceva din obiectul pentru care se face intervenția, se repetă vecinic acest: «Tocmai tu, care zici că mi ești prietin, să nenorocești copilul, pentru un punct!» Și această cerșetorie, trece și se repetă dela profesor la profesor și la urmă te pomenești cu «bietul băiat» promovat, și negreșit pentru că s'a promovat acest «biet băiat» pentru care s'a făcut intervenția, se strecoară și o sumedenie de alți băieți, tot nuli, pentru cari nu s'a făcut intervenție, dar simțul tău de dreptate ca profesor, nu te lasă să-i notezi mai slab, decât pe «bietul băiat», care de obicei este cel mai nul din clasă. Nu este clasă în care să nu ai câte o asemenea pacoste pe cap, care târăște după sine pe leneșii și cretinii clasei, și din această cauză și cei mai buni din clasă, se lasă pe tânjală și la urmă ai neplăcerea să constăți, că munca ta de profesor se duce în vânt și nu dă rezultatele ce ar trebui să dea.

Ce deosebire între cum înțelegem noi școala, și cum o înțeleg nemții și celelalte popoare culte, pe cari pretindem că le imităm! Iar fi trăsmit prin minte vreodată vre-unui părinte neamț sau francez, să vie la tine și să-ți cerșească puncte?... Vine să se intereseze de mersul copilului, nu ca să cerșească puncte, ci ca să ia la nevoie măsuri de îndreptare.

Acum iată măsura ce o au nemții, cu privire la *serviciul militar de un an*. În «Wehr- und Heerordnung» la § 8 se spune: «Tinerii cu cultura cuvenită, care în timpul serviciului militar se îmbracă, se echipează și se hrănesc singuri și cari dovedesc cunoștințele cerute, se concediază și trec în rezervă, după un serviciu activ militar de un an, făcut în armata permanentă — socotindu-se acest an dela ziua intrării în serviciu». Și cine sunt tinerii cu cultura cuvenită?...

La § 90 al. II-lea se stabilește:

«Școlile ale căror certificate se iau în considerație pentru serviciul militar de un an, sunt:

a) Acelea, la cari, este suficientă terminarea într'un singur an, cu succes, a clasei a doua, pentru dovedirea capacității științifice, adecă la tinerii cari urmează licee clasice sau reale complete, de nouă ani, ajunge să fi terminat cu succes clasa Untersekunda, adică clasa a VI-a din '9, ceeace ar echivala cam cu clasa a V-a a noastră.

b) Acelea, la cari, este necesară teminarea cu succes a clasei prime, (ceace la nemți însemnează, ultima clasă de curs, căci la ei clasele se socotesc deaîndaratele). Aceste școli sunt licee necomplete, numai cu 7 clase în loc de 9.

c) Acelea, la cari, se pretinde examenul de maturitate, adică de absolvire, și acestea sunt așa numitele: Progymnasien, Real-Progymnasien și Școlile reale.

Toate acestea au câte 6 clase în loc de 9, și după terminarea clasei a 6-a se face în ele examen de absolvire.

d) Acelea, pentru cari se stabilesc anume condițiuni.

Acestea sunt diferitele școli comerciale, industriale, agricole, viticole, normale, etc. cari toate, pe lângă obiectele de specialitate, au: matematica, geografia, istoria, științele fizico-chimice, limba și literatura germană și două limbi moderne, în întinderea în care se predau aceste obiecte, în primele 6 clase ale liceelor complete.

Prin urmare, nemții nu pretind pentru voluntariat de un an, ca noi, diploma de capacitate de liceu sau de școală comercială superioară, cari se dobândesc, în cazul când tânărul a trecut regulat clasă cu clasă, în fiecare an, abia în 12 ani de curs, ci se mulțumesc numai să se dovedească că tânărul a făcut 9 ani de curs regulat.

Iată de ce părinții nemți n'au nevoie să cerșească note, căci «bietul băiat» neamț, nu trebuie să ia cu ori ce preț «bacalaureatul», «capacitatea», sau «diploma de comerț», ci după ce a făcut o școală, ce brumă a făcut, de 9 ani de zile, din cari 8 și așa sunt obligatorii, copilul își face serviciul militar, la care este admis, dacă este dezvoltat fizicește, chiar la 17 ani de vârstă, și pe urmă ori se duce să se specializeze la vre-o școală tehnică, comercială, agricolă, etc. cari poartă numele de «Hochschulen» (școli superioare) sau se duce să-și vadă direct de afaceri, așa că la 18 ani un tânăr neamț poate fi om independent în societate și cu serviciul militar făcut.

Dar mai este o măsură și mai interesantă, care înlesnește multor tineri nemți să se scape de serviciul militar mai iute, fără să-și mai petreacă vremea în școală dela vârsta de 14 ani înainte.

La § 91 al regulamentului, de care am vorbit mai sus, se spune:

«Cine vrea să-și dovedească capacitatea pentru serviciul militar de un an prin examen, se va prezenta în persoană la termenul de examen, care se ține de două ori pe an, primăvara și toamna, înaintea comisiunii de examinare, întocmită în acest scop la reședința corpului de armată».

... Așa că dacă un tânăr, trece după terminarea învățământului obligator (la 14 ani) în afaceri și printre picături își găsește timp și are și capacitatea intelectuală de a se prepara, se prezintă la vârsta de 17 ani la examen, înaintea comisiunii anume constituite, și dacă reușește, primește un certificat, care-i dă dreptul la serviciul militar redus, de un an.

Obiectele din cari se examinează tinerii pentru a obține acest certificat sunt: geografia, istoria, matematica, științele fizico-chimice, compoziție germană și literatură germană și două limbi străine, alese după voie dintre următoarele: latina, elina, franceza, engleza sau ruseasca.

La acest examen se pot prezenta tinerii, în caz de nereușită și a doua oară și în cazuri excepționale și a treia oară.

Cu certificatul dobândit nu te poți servi decât pentru cererea dreptului de serviciu militar de un an; dar după terminarea serviciului militar, sunt anumite școli

și în special așa numitele „Hochschulen”, comerciale, agricole și industriale, în cari sunt admiși tinerii, tot numai pe baza acestui certificat, căci se presupune, că au cultura necesară, ca să urmeze cu succes cursurile unei asemenea școli.

* * *

Din cele spuse până aci, vin acum să trag următoarele concluziuni pentru școala noastră :

1. Este de neapărată nevoie ca învățământul nostru primar să se reformeze în așa mod, ca reducându-se în general în partea lui elementară și complectându-se prin clase superioare cari, să lucreze paralel cu clasele gimnaziale, să scăpăm pe acestea de o parte mare din tinerii cari își încurcă prin ele vremea de geaba. Negreșit că cursul superior primar, ar fi bine să fie așa întocmit ca să dea ocazie copiilor mai săraci, cari au oarecare tragere de inimă pentru școală, să învețe bine până la vârsta de 14 ani, ca apoi din școală să poată trece deadreptul în viață. Aceste clase superioare se vor organiza, numai pe lângă o parte din școli, atât la oraș cât și la țară și, după trebuință, li se va da și o direcție specială, practică, d. ex. industrială, comercială, agricolă, etc. Copiii cari termină aceste școli, dacă vor să mai învețe, vor putea intra apoi cu examen de admitere în școlile normale, seminariile, școlile de arte și meserii, școli comerciale și agricole medii, sau chiar și în gimnaziile în clasele corespunzătoare.

Începuturi de completarea scoalei primare, cu direcție practică, avem în așa numitele școli elementare de meserii, de agricultură și de comerț.

2. *Liceul.* — Liceul încă trebuie negreșit reformat și anume: întâi să fie o clasă preparatoare, în care să intre copii la vârsta de 9—10 ani. După acest an de încercare, ar trebui să se facă un examen foarte sever de trecere, ca în clasele gimnaziale să nu poată trece decât cei ce vor fi în stare să birue la învățatură greutățile, ce au să întâmpine în celelalte clase.

Pe lângă clasa preparatoare, cursul secundar să aibă încă 5 clase comune, în cari să se dea tinerilor gradat toate cunoștințele necesare culturii generale. După acestea se face examen de capacitate, cât se poate de sever, și absolvenții cari *au dreptul la serviciul militar de un an*, au deschise toate școlile speciale superioare, afară de universități.

În toate clasele liceale se vor plăti taxe ca în Germania, căci învățământul liceal, trebuie să rămână învățământ de elită. Se înțelege, că copii săraci și distinși vor putea fi scutiți de tot sau în parte de taxă de către consiliile școlare, cum se scutesc și azi

În oricare din aceste clase te poți înscrie apoi și pe baza unui riguros examen de admitere și dacă te-ai preparat în particular, în familie sau în institut și vrei să obții certificatul de capacitate, faci întâiu un examen amănunțit al ultimei clase și apoi examenul de capacitate.

3. Paralel cu acest liceu unic, se organizează și școli speciale medii, comerciale, tehnice, agricole, etc., în cari se primesc tinerii, ce au terminat clasele primare superioare, sau trei din clasele liceale, adică clasa preparatoare și alte două clase. Absolvenții acestor școli

vor avea dreptul la serviciul militar cu termen redus ca și cei cu 6 clase liceale.

4. Cu examenul de capacitate de care am vorbit mai sus, se intră în cursul special de preparație pentru Universități, și aci în 2 ani se vor putea face preparații serioase în 3 secțiuni, una exclusiv literară, pentru drept și litere, alta exclusiv matematică, pentru matematici și inginerie, și alta de științe fisico-naturale, pentru științe și medicină. După acești doi ani se face bacalaureatul, sau examenul de maturitate, cu care se poate intra în Universitate.

5. Paralel cu aceste clase, funcționează apoi, școlile superioare comerciale, tehnice, agricole, de silvicultură, agricultură etc., la cari se pot admite pe lângă tinerii cu capacitate de liceu și absolvenții școalelor medii respective.

6. Învățământul particular își va avea ființa sa deosebită, paralel cu școlile clasice și speciale medii, cu restricțianca, că examenul de capacitate, care să dea dreptul la serviciul militar de un an, să nu se poată face decât la o școală a statului.

7. Pentru toate funcțiunile, la cari nu se cer titluri academice, să se fixeze examene de admitere cu programe și cestionar din vreme stabilite. Cu aceste examene s'ar constată mai bine capacitatea celor ce vor să ocupe funcția respectivă, decât cu certificate și diplome de bacalaureat, etc., cari, adeseori nu dovedesc nici capacitate, nici deștinicie.

8. Să se institue și la noi examenul special pentru acordarea dreptului la serviciul militar de un an, după normele celui existent în Germania. Acest examen special îl găsim azi și în chesaro-crăiasca Austrie, alte dăți atât de pedantă și care în chestiuni de învățământ încă a adoptat de o vreme încoace multe din măsurile atât de practice din Germania.

VIRGILIU POPESCU
Profesor la liceul Sf. Sava

LITERATURA

INTRE VIAȚĂ ȘI MOARTE

„... Multe sunt problemele scrutate de mintea omenească. Unele absorb puterea a zeci și sute de generații, până să fie limpezite; iar altele rămân neatinsse, nepăsătoare, la toate străduințele, încremenite ca niște sfîncișii eterni în rostogolirea veacurilor.

„Aceea însă care înspăimântă mintea umană mai mult, rămâne pururi nedeslegată problemă a morții. Trec, șaraguri după șaraguri, școlile de înțelepți pe lângă ea, albesc filosofi rînd pe rînd, scrutând rostul slovelor fără de înțeles, și, întocmai ca o formulă din care lipsește un singur termen, veșnica problemă rămâne tot nedeslegată, cu toate frămîntările celor ce nu pot să-i afle înțelesul decât atunci, poate, când nu se mai pot rosti asupra ei...”

Bolnavul scăpă cartea din mână.

li îngheță parcă și isvorul judecății, chinuit de boala ce-l înțepenise în fotoliu.

Și căznindu-se să miște mâinele, din ce în ce mai reci, stăpânite de frigul acela nemilostiv ce se ridică din pământ apropiindu-se mereu de inimă, de creier, gândurile bolnave se svârcoliră înfricoșate de taina spre care eră luat de mâini nevăzute.

Pe fața sfârșită a bolnavului, se întinse o spaimă fără margini și în ochii holbați peste măsură se ivi arătarea clipei din urmă, cu întreg convoiul ei de grozăvii.

Par'că respiră cineva într'un colț al odăii, și în aceeași vreme se simți pândit, gata să fie apucat de gât și strâns de cine știe ce ghiare ucigașe, cum ar fi ațipit.

Și-i eră frică de somn. Cum îl prindea toropeala se ațintea pe câte ceva, uitându-se cu luare aminte la rotogolurile de flori zugrăvite pe tavan, răsfirând toate cutele unui gând, cercându-i toate ascunzișurile, de teamă să nu adoarmă.

Fără voie se trezea tot acolo, atras de ispitirea vechi preocupări, întocmai ca un îndrăgostit care nu mai poate vedea și simți decât ceace îi amintește patima lui.

— Dar dacă e numai o amortire, o letargie deplină în puterea căreia ai toate înfățișările morții, fără ca pecetea ei să te apese deabinele?... Dacă...

Voi să țipe, și abia putu să geamă, un geamăt stins, ce nu răsbătù până la urechile pazniciei, adormită în odaia de alături.

La lumina lămpii, obosită și ea de atâta veghere, tot felul de arătări începură un danț înaintea privirilor pânjinite ale bolnavului, într'un vârtej de spaime hidoase, chinuitoare, ca într'un coșmar.

Săltau necontentit în jurul lui țintuindu-l locului cu privirile lor neînduplecate, fatale, și când ființa nevăzută din colțul odăii făcea semn, toate celelalte ridicau câte ceva: un cuțit, o lamă de pumnal, un satâr de ghilotină sau o fiolă cu otravă, înghețându-l cu amenințările lor.

Apoi își simți pleoapele acoperite de degete reci, mai mult oase decât degete, și, într'o ultimă convulziune, zguduit de spaimă, unghiile i se înfipse în carne.

Nu se mai auzi decât un fâșit, un fel de sgomot stins ce rătăcește printr'o casă părăsită, apoi un hohot înăbușit venit de cine știe unde.

Se trezi în întuneric. Deschise ochii cât putu, vrând să vadă, să deosibească tot. I se părù ciudat că-i lampa stinsă. Inșă prea eră negru întunericul! Incercă să strige, și nu putu nici să geamă. Par'că îi ținea cineva gura încheștată. Inșă luminile ochilor, crispate de groază, începură să deosibească ceva. Incepù să zărească ceva, un fel de cenușiu lugubru ce îi paraliză gândirea.

Dacă eră adevărat?

După o clipă de ameteală, după ce deschise ochii iarăși, începù să străbată besna dându-și seamă tot mai bine de cenușiu acela în care eră înfășurat.

Dar cine îl apăsă pe piept? Ce îi ținea respirația, de par'că trebuia să-și dea sufletu?

Se simți atunci întins pe spate și, în înghețul ce-l stăpânea, abia își găsi cu gândul locul mâinilor. Dar le găsi și îi veni să țipe de bucurie, fără să poată scoate un sunet. Vra să zică nu eră adevărat!

Dar mintea i se desmeticì și mai mult și băgă de seamă că mâinile nu îi sunt răzimate de brățarele fote-

lului și că erau una peste alta, prinse cine știe cum, legate par'că cu ceva.

I se limpezi ceva în minte. Iși aduse aminte de arătarea acea ce îi înspăimântă viața și abia respirând, închise iarăși ochii să nu mai zărească nici cenușiu acela îngrozitor ce năvăleă, nu știă de unde, poate din însuși trupul lui, și înțepenindu-și capul, în cutremurul unui fior, simți înțepăturile paielor din perina somnului din urmă. Se încordă tot într'un spasm desnădăduit, mâinile i se încheștară, plesni ceva ce le ținea legate, și se izbiră neputincioase de chembrica în care eră căptușită pleopa coșciugului. Istovit, scoase un gemăt surd, de vită 'nemerită în moalele capului.

Se auzi ceva atunci: par'că un fel de zurut, un sunet argintiu de clopoțel. Și în acelaș timp se desfăcù o zare ciudată înaintea ochilor lui închiși: zări o singură încăpere luminată; o mișcare neobișnuită; câteva glasuri întrebătoare; apoi un număr căutat într'un caet; o întrebare: 12.457...; un răspuns: profesor de filosofie; trei siluete de gropari alături de aceea a paznicului, sărind printre cruci, cu târnăcoapele și lopețile pe umăr; o goană peste morminte, întovărășită de clipocirea luminei legănată de felinare pe cruci și monumente; în sfârșit deasupra, acolo, sus, la el!

— Aici e? citește...

— ... profesor... da, aici!

Auzi loviturile îndesate ale târnăcoapelor, apoi hăcuitul lopeților, tăind pământul îndesat peste el și vru să le strige: mai iute! mai iute! Și nu putu decât să geamă, același geamăt surd ce-i făcù pe cei patru de sus să grăbească, să scoată pământul mai iute, tot mai iute. Inșă par'că aveau de săpat o vecie până să ajungă la el și ei înșiși respirau greu.

Nu mai putea. Iși înfipse degetele în ochi să nu mai vadă cenușiu acela sinistru, durerea pleoapelor înțepate de unghi îi deșteptă un fior și apoi simți ceva cald pe față, gemu din nou și, odată cu cea dintâi lopată ce-i isbi închisoarea, cu cea dintâi limbă de aer curat ce străbătù prin crăpătura capacului, putu să șoptească « aer! ». Și nu-și mai dăde seama de nimic.

Când își veni în fire medicul, prietenul lui din tinerețe, îl bătù pe umăr:

— Bravo! Ai scăpat de criza cea mare și acum sunt sigur că ai scăpat pentru mult timp!

El nu înțelese ce vrea să zică. Se uită lung la fața zâmbitoare a prietenului, îi părù curios capul lui cărunt... Oare tot așa să fie și el? Și, cu mirare își simți mâna întâia oară pipăind țeasta-i cheală, dându-și seama că-i tot el, inșă cel din capătul vieții, sfârșitul, chinuitul...

Prietenul îl scoase din gândurile acestea:

— Inșă te rog să stai foarte liniștit... Să nu mai citești nimic, dar știi! nimic, nici un ziar măcar!

Acum își aminti de tot ce făcuse. Iși aminti de ce citise peste zi, de un mic fapt divers, ceva straniu întâmplat într'o noapte într'un cimitir din America, unde orice coșciug al unui înmormântat de curând, are un mecanism, care, la cea mai mică svârcolire a unui îngropat de viu, pune în mișcare o sonerie ce deșteaptă

pe paznicul cimitirului. Și, astfel, mulți din cei cuprinși de un somn letargic, pot fi scăpați.

Incetul cu incetul bolnavul se încredință că a fost în puterea unui coșmar oribil și, oftând mai liniștit, își întinse mâinile pe brățarele fotelului, uitându-se la lampa ce pâlpâia pe stinse, și zărind lumina zilei' ce n...văcă printre storuri...

NICOLAE PORA.

PSIHOLOGIA

AUDIȚIUNEA COLORATĂ

— FAPTE ȘI ÎNCERCĂRI DE EXPLICAȚIE —

De multă vreme, ciudățenia audițiunii colorate a atras atențiunea observatorilor și a frământat mințile psihologilor. Străduințele acestora din urmă, cu toată neobosita lor încordare, par a nu fi avut alt rezultat decât acela de a fi statornicit problema pe fapte sigure, de a fi stabilit lămurit întrebarea, și de a fi întrevăzut calea cea mai dreaptă pentru rezolvirea ei. Astăzi, mai mult ca oricând, problema e cercetată cu deosebită stăruință. Filozofia cere cu insistență ca psihologia să dea chestiunii o cât mai grabnică și deplină limpezire, pentru că dela aceasta pare că atâră soarta unor anumite sisteme de înțelegere a lumii și vieții¹⁾. Și medicina pare a fi interesată în această chestiune²⁾, pentru că prevede în ea elucidarea multor probleme ale ei. Dar, faptele se înmulțesc mereu, observațiunile cresc pe fiecare zi, și mult căutata lămurire nu pare a veni ușor. Prin interesanta comunicare, ce-a făcut anul trecut Academiei, d. prof. Dr. Marinescu, savantul nostru neurolog, a arătat că și d-sa e preocupat de a da o explicațiune acestor ciudate fenomene, — deși, atunci, s'a mulțumit să comunice numai câteva cazuri observate de D-sa.

În ce stadiu se găsește, astăzi, problema noastră?

E lucru statornicit că audițiunea colorată nu e un fenomen singuratec. Ea e numai o categorie dintr-o mare clasă de fenomene, cari rezultă din așa numita confuziune sensorială. E vorba de *fenomenele de sinestie*. Ce sunt acestea? După Dr. H. Laures, ele sunt fenomene de asociație între mai multe senzațiuni de ordine diferită, dintre cari una numai este de origină obiectivă³⁾. Unei anumite senzațiuni primite, i se asociază, *in mod spontan și persistent*, o altă, de altă natură, care n'are nici o afinitate aparentă cu cea d'întâi. Senzațiunea aceasta secundară poate fi exteriorizată sau poate rămâne numai în câmpul viziunii mentale.

E. Bleuler și K. Lehmann, prezentau, încă la 1881, cazuri complete și interesante de sinestezie, observate asupra unei tinere fete. Aceasta, afară de audițiunea colorată, aveă senzațiuni false, secundare, de origină gustativă și olfactivă. Așa, bunăoară, «ea vedeă culoarea mirosurilor», adică: pentru amoniac ea asociază o

culoare albicioasă, pentru nitrilul de anil aveă senzația de roșu. Dr. Destouches are un caz și mai interesant: un bolnav vedeă figurile geometrice deosebite sub anumite culori.

Dela început, s'a impus o întrebare: avem a face cu fenomene de competența psihologiei patologice (sau chiar de a medicinei) ori suntem în fața unei funcțiuni firești? Mulți au trecut sinestesiile în sarcina medicinei și psihologiei patologice, dar sunt foarte mulți astăzi, cari nu le mai consideră ca fenomene morbide.

Versurile lui *Baudelaire*:

«Comme de longs échos qui de loin se confondent
En une ténébreuse et profonde unité,
Vaste comme la nuit et comme la clorté,
Les parfums, les couleurs et les sons se répondent»¹⁾

pare că exprima pe deplin înțelegerea, ce dau unii sinestesiilor. Eră vorba de «stări anormale», de simțuri degenerate», de «sdruncinări cerebrale».

Fără îndoială, nu vom pune mare preț pe «aiurările», de natură sinestestică, ce pot aveă unele persoane sub influența unor anumite băuturi. Așa e cunoscutul caz al lui Théophile Gauthier, care sub influența «hachiche»-ului, avu senzațiuni, pe cari le descrie singur: «...ăuzul meu eră prodigios desvoltat, sunete verzi, roșii, albastre, galbene, îmi veneau pe unde, perfect distincte. Auzeam sgomotul culorilor²⁾». Tot așa, dr. Neuville³⁾, sub influența mescalului puteă să simtă «culoarea verde cu un gust dulceag și metalic».

Asemenea, nu vom da crezământ, sau vom lăsa pe seama curiozității literare, acele părți din operele scriitorilor, ce *par* a se desluși ca efecte ale fenomenelor de sinestezie.

Căci, același Rimbaud, care scriă sonetul vocalelor:

«A noir, E blanc, I rouge, U vert, O bleu, voyelles,
Je dirai quelque jour vos naissances latentes».

declară mai târziu că a voit numai «să-și bată joc» de burghezi, numind sonetul ca «una din nebuniile sale». Și, apoi, chiar dacă am consideră că nu toți scriitorii vor să batjocorească «burghezii», tot nu putem să ne încredem *științificește* în ei, în cercetările noastre.

Când Maupassant, în nuvela sa «O noapte», zice: «nu știam bine dacă respir muzică sau aud parfumuri⁴⁾», când Musset spune în *Lucy* că «ascultă noaptea⁵⁾», sau când Lecomte de Lisle ne dă versuri ce-ar puteă bănui fenomene de sinestezie, nu știm, din toate acestea, *cât* e sinestezie propriu-zisă și *cât* e imaginație artistică.

Cu toate acestea, Ed. Hitzig (în «Hofmauns Leben und Nachlasz») și mai ales Paul Margis (în «die synästhesien bei Hofman⁶⁾»), dovedesc convingător că Hofmann, fantasticul povestitor german, aveă cu adevărat nu numai audițiune colorată, dar tot felul de fenomene sinestestice:

1) Charles Baudelaire: „Les fleurs du Mal“.

2) „La Presse“ din 10 Iulie 1843, citat de Antheaume și Bromard.

3) V. „La Revue“, pe 1898, 1 Februar, «Un paradis artificiel: mescalul».

4) Guy de Maupassant, „La vie errante“.

5) A. de Musset, Poésies nouvelles.

6) Publicat în „Zeitschrift für ästhetik und allgemeine Kunstwissenschaft“, V. Band, 1 heft, 1910, pag. 91.

1) Vezi articolul d-lui I. Petrovici: „Insemnătatea filozofică a audiției colorate“, în „Convorbiri Literare“ pe Fevruarie 1910, pag. 259.

2) V. Dr. Marie: „L'audition morbide“, Paris, 1908.

3) Dr. Henry Laures: „Les synestésies“, Paris, 1908, p. 1.

Eine Rose von himmlischer (flut hoch gefärbt, streckte ihr Haupt empor und schaute den Medardus an mit englisch mildem Lächeln, und süszer Duft umfing ihn, und der Duft war das wunderbare Leuchten des reinsten Frühlingsäthers» (citată de Margis).

În literatura noastră avem numai pe d. Minulescu :

«De ce-ți sânt ochii verzi —
Culoarea wagnerianelor motive...»¹⁾.

Dar, încă odată, acestea nu rămân pentru noi decât curiozități literare, cari pot avea un fond de adevărată sinestezie, dar, fără îndoială, sunt împodobite cu exagerarea imaginației artistului.

Fapte numeroase ne oferă viața de toate zilele. Aci vom căuta materialul trebuincios pentru cercetările noastre. De el s'au folosit cei ce-au vroit să deslușească sinestezia.

De altfel, fenomenele acestea sunt observate, cum ziceam, de multă vreme.

Încă de prin cea de a doua jumătate a veacului XVIII-lea, (d-rii Marie și Laures²⁾) ne asigură de aceasta, fenomenul eră simțit, observat și descris. Așa, un pictor elvețian Salomon Landold găseă, pe la 1850, relațiuni între sunetele chitarei și culorile pânzelor sale. D-rii Antheaume și Dromard³⁾ ne vorbesc de un oarecare Leonard Hofmann, care la 1786 da sunetului vioarei culoarea albastru, pentru flaută vedea roșu-cârmâz, azul cornului de vânătoare îi da senzația purpuri, cântecul clarinetului îi aduceă culoarea galbenă etc.

Mai mult, încă, tot pe vremea aceasta un călugăr imaginează un «clavir ocular» pentru surzi. Eră un dispozitiv ingenios de diferite sticle și lămpi colorate, cari formau o armonie corespunzătoare celei a sunetelor,—așa ne spune dr. Dujardin⁴⁾.

Un istoric complet al acestor observațiuni pentru cel de al XIX-lea veac, ni-l dă Suarez de Mendoza⁵⁾. Cel care încearcă, însă, să deă, pentru prima oară, o înțelegere științifică fenomenelor, fu Goethe în a lui «Teorie a Culorilor»⁶⁾. De atunci, urmă o întregă serie de cercetări. Diferite numiri se propuseră pentru ele—așa, dr. Cornaz : hiperromatopsie, Chaballier : pseudocromestezie, Nussbaumer : Fonopsie, Bleuler și Lehmann : Fonisme și Fotisme — până când, în 1892, dr. Millet, printr'un raport prezentat Universității din Montpellier, propune ca ele să se numească *sinestezii*. Așa le rămase numele științific, universal recunoscut. Pentru audițiunea colorată s'a păstrat denumirea de sinopsie.

Ar fi nemerit să se descrie câteva cazuri interesante de audițiune colorată, dar spațiul și limitele unui articol de revistă nu îngăduesc. Lucrurile sunt, de altfel, în general cunoscute. Din toate observările rezultă ca *fapte determinate*, următoarele : 1. Audițiunea colorată e un caz foarte frequent⁷⁾, nu numai pentru

indivizii atinși de vr'o boală, dar chiar pentru cei normali. (Suarez de Mendoza citează cazuri). 2. Culorile asociate anumitor vocale, se combină formând culori compuse, când aceste vocale se unesc în diferite cuvinte. (D-rii Jean Breton și Marinescu dau multe exemple). 3. Audițiunea colorată e un fenomen spontan și persistent dar subiectiv și variabil dela un individ la altul. (Pentru acestea dr. Ulrich dă un clocvent exemplu¹⁾).

Cum se explică fenomenul? S'au propus multe ipoteze. Ribot le rezumă în aceste trei teorii²⁾ : 1°. una *embriologică*, care vorbește de o diferențiere necompletă între simțurile vederii și auzului ; 2°. o ipoteză *anatomică*, care explică faptul printr'o anastomozare între centrele cerebrale ale senzațiunilor vizuale și auditive și, 3°. explicațiunea *fiziologică*, adică o irradiațiune nervoasă.

În 1900, între Daubresse și Claporède, fu o interesantă ceartă, în coloanele revistei lui Ribot : unul respingeă ca neexistentă audițiunea colorată. Celălalt o admiteă simțind nevoia s'o explice.

Flournois³⁾ dete cea dintâi teorie admisibilă prin admiterea jocului spontan al diverselor asociațiuni și a existenței unor echivalenți emoționali. Ribot o atinge în treacăt. Dr. Marie e de necrezut prin curioasa lui teorie cuprinzătoare a unei leziuni retiniene. Dr. Laures e de păreren lui Flournois, căutând să-l completeze. Nu trebuie uitat Sokolow care propunând, în al IV-lea congres de psihologie⁴⁾, ca audițiunea colorată să se numească individuațiune colorată, dă o nouă teorie, bazată pe o complexă stare de asociațiune afectivă. Numai Antheaume și Dromard sunt, după noi, acei cari studiară chestiunea mai norocos și deteră o explicațiune mai mulțumitoare. Iată-o, în puține cuvinte.

Sinestezii sunt transpozițiuni sensoriale. O senzație produce o percepție. Percepția repercutându-se în sfera afectivă, naște o emoțiune. Senzația e mai precisă, mai analitică ; impresia mai vagă, mai sintetică. Senzații multiple pot produce aceiași impresie ; o impresie poate fi născută de mai multe senzații. Iată, deci, cum senzația de auz, producând aceiași emoțiune ca senzația de văz, apariția uneia cheamă necesar și spontan pe cealaltă. «Orice excitație externă cheamă simpatie, ca un ecou, pe toate celelalte emoțiuni cari au aceiași determinațiune în stadiu ultim al sensibilității conștiente»⁵⁾. O altă teorie, care să împace mai mulțumitor cugetarea nu s'a dat, după părerea noastră, până acum.

Cercetările psihologiei experimentale, îndreptate spre noile metode științifice, vor da adevărire acestei teorii sau vor aduce pe cea adevărată.

Cine știe dacă nu se va justifica bănuiala lui Sokolow că fenomenul sinestezic e rămășița sau începutul fricos al unei funcțiuni a conștientei noastre ! Cuvintele toate, par, după unii, că exprimă asemenea rudimentare

1) I. Minulescu, „Romante pentru mai târziu“, Bibl. Socec, pag. 73.

2) Vezi operele cit.

3) Antheaume și Dromard : „Poésie et Folie“, 1908.

4) Citat de dr. Laures ; v. op. cit.

5) Suarez de Mendoza : „L'audition colorée“, Paris, 1899.

6) Goethe : „Teoria culorilor“, 1910, citat de Bossert în studiul despre Schopenhauer.

7) Dr. Lemaitre, într'un articol publicat în „La Revue Philosophique“, în urma unei anchete făcute la un colegiu în Geneva, crede că 30% din școlari au fenomene de acestea.

1) Vezi „Revue Philosophique“, 1903, pag. 181.

2) Ribot : „L'imagination créatrice“, 1900.

3) Flournois : „De phénomènes de Synopsis“, 1893.

4) Vezi „Revue Philosophique“, Ianuarie 1901 și desbaterile Congresului de P. Jannet.

5) Antheaume și Armand, op. cit. pag. 570.

fenomene. Rațiunea noastră chiar ar avea o tendință firească de a simboliza. Cuvântul „Ieve” simboliză la vechii evrei toată știința omenească și după Victor Segalen fiecare literă reprezintă o culoare.

Prin urmare, un caz patologic nu este, — rămâne a se ști, totuși, *ce e*.

Așa stă și așa se prezintă azi problema noastră.

DEM. I. THEODÓRESCU

NOTE ȘI DISCUȚIUNI

CAZUL CUZA

Ceea ce am presupus, s'a întâmplat. La un articol al meu tipărit în «pornografica» și «jidovita» *Noua Revistă Română*, d-l A. C. Cuza, profesor la universitate, după săptămâni de caznă răspunde cu batjocuri. Se potrivește, nu se potrivește, în credința că e arhispiritual, d-l A. C. C. găsește un cuvânt, prins din vânt, spre a se manifesta ca un batjocoritor fără seamăn, o calitate ce nu i-o contestă nimeni.

Sunt în natură gângăanii, de care să te ferești a le atinge, căci nu știi cum să scapi de mirosul, puțin plăcut, al sucurilor ce împrășcă. A înșiră aici numele acelora, cari nu au scăpat de împrășcăturile ilustrului economist, mi s'ar impută ca o lipsă de modestie; a enumera epitetele rafinate de care s'a folosit, ar fi să reproduc întreg vocabularul mahalalelor, pe care, se vede, îl cunoaște de minune.

Dacă pentru d-sa e ușor să reducă orice discuție la batjocuri, pe cei ce nu sunt deprinși cu ele îi oprește demnitatea și buna creștere.

Cu un asemenea om nu e de stat la vorbă. Te poți purta cu el numai în două feluri: sau lăsându-l să-și istovească vocabularul favorit, căutându-ți de treabă; sau întrebuițând mijloace mai drastice, prin cari a mai fost adus la calea cea bună.

Aninându-se, în vestitele sale cronici săptămânale, întreaga-i activitate științifică din vremurile din urmă și de niște oameni pacinici de altfel, aceștia, scoși din sărite cu drept cuvânt, i-au făcut cunoscut, printr'un ziar local, să înceteze cu calomniile nesușținute, căci altfel... Mijlocul a fost eficace. De atunci nu mai pomenește o vorbă despre ei, pe când bietul Doctor Leible, plătește gloaba, fiind mereu batjocorit fără nici o altă vină, decât doar aceea, că inoculează numai pe cei ce vin la institutul antirabic.

Trebue însă să-mi împlinesc o datorie față de acei cari nu cunosc pe d-l A. C. C. decât din panglicăriile sale naționaliste, trâmbițându-se ca salvatorul neamului românesc, ca apărătorul deșteptării naționale, ca senti-nela neadormită contra străinismului, ca ocrotitorul credinței strămoșești, etc. etc.

În realitate, cât de întemeiată și sinceră a fost exclamarea unuia dintre redactorii de la «jidovita» «Viața Românească». Ce liber-farsor! De altfel însuși d. A. C. C. a recunoscut o parte din adevărul acestei exclamări. Terminând una din conferințele mele, despre «Goethe ca naturalist», m'am adresat studenților pre-

zenți, sfătuindu-i să nu se lase ademeniți de acei Mefistofeli, cari îi îndeamnă să se abată pe căi, ce nu-i pot duce la nici o țintă bună. D-l A. C. C., care nu lipsește să și arate simandicoasa figură la orice conferință sau întrunire, după cum îți poți regula ceasornicul prin zilnicile-i preumblări din Piața Unirei la Tufli, se întoarce către o persoană de alături și în limba favorită — cea românească e bună numai pentru naționaliști —, destul de tare, spre a-l auzi, zice: «Vous savez, Madame, Méphistophélès, c'est moi!» Gura păcătoșului, adevăr grăește. Nu poate să se găsească o încarnare mai potrivită a răutății, a batjocurii, a nesincerității, ca și a reclamei. Pare că natura a ținut să taie așa trăsăturile feței, încât să-i dea o mai potrivită asemănare cu tipul mefistofelic, zugrăvit de Goethe.

Având drept principală țintă a vieții reclama, iar drept dorință supremă un loc în parlament, toate mijloacele permise și nepermise le întrebuițează în acest sens, fără alegere, fără deosebire. Ajuns la universitate prin raportul unui slavist și prin lichidarea afacerilor din ultima zi a unui guvern, își găsește un câmp nou de activitate în sensul scopurilor urmărite. Ivindu se în arena luptelor noastre politice și persoana d-lui N. Iorga, simpatizat nu numai prin direcțiunea ideilor sale ci și prin trecutu-i înălțat prin muncă, omul nostru a prins imediat avantajul de a se lipi de d-l I. De atunci nu mai vorbește ori scrie despre sine la singular, ci: *noi* în sus, *noi* în jos, înălțându-se, ca și pițigoiul, sub aripele vulturului.

Profitând de aceste împrejurări, având la îndemână și o armă foarte prețioasă — examenul — își găsește în totdeauna un stat-major vremelnic, care să-i ajute, prin telegrame, prin aclamări, la întinderea reclamei din jurul numelui său. Înainte de această nefastă influență, nu se auzea ca studenții — unii studenți — să șucere pe profesorii lor, după cum nu se întâmpla ca «Imnul regal» și «Deșteaptă-te Române» să alterneze cu șuerături eșite din aceleași piepturi.

Am zis un stat major vremelnic, pentru că dacă ar fi o statornică sinceritate în activitatea profesorului, și o temeinică dragoste și un adevărat ascendent moral asupra elevilor, s'ar vedea că și după terminarea studiilor, acel profesor este înconjurat cu aceiași căldură de foștii studenți, deveniți oameni de sine stătători, după cum s'a întâmplat cu puternicele personalități ale unui Maiorescu ori Poni.

Nemulțumindu-se cu cei, pe cari putea să-i aibă, vremelnic și imediat, în jurul său, setea de reclamă și de aplauze îl îndreaptă spre lumea mai ușor de captivat a liceanilor. Se știe câtă zarvă a făcut chiar printr-o părinți, acele prelegeri de economie politică ținute în aulă, în care profesorul imita, cu o perfectă asemănare, e dreptul, vorba și gesturile evreești în aplauzele entuziaste ale elevilor ce-și neglijau lecțiile lor, în orice caz mai folositoare.

Întâmplarea iarăși i a dat prilejul să prindă, că a mai rămas o tagmă, de care să se folosească la răspândirea reclamei și a popularității. Imediat a îmbrățișat și funcția de strașnic apărător al credinței strămoșești. Trebuiau însă oarecari purificări pentru acest pas. Cu ușurință le-a făcut. A renegat în primul rând poeziile

ateiste din tinerețe, punându-le pe seama minței de sugar ce o avea la 26 ani. Ii trebuiau mori de vânt cu cari să se lupte. A născocit o societate de liber-pansori, cari nu există, țipând contra ei cât îi iea gura; a făcut mototol, în câteva cuvinte, pe un Heckel, pe un Vogt ori pe Darwin; a debitat calomniile, cu atât mai de condamnat, cu cât a lăsat să se înțeleagă de cetitor ori ce grozăvenii, contra unui fost prieten al său, care a îndrăznit să scrie câteva articole asupra monismului. Cu chipul acesta a intrat în grațiile preoțimei înalte, care a uitat pilda fariseilor din învățăturile lui Christos. Căci, și cu această ocazie, și-a dat pe față unul din cele mai urâte cusururi ale unui om; nesinceritatea și desconsiderarea vorbelor proprii: «Mon cher, nici eu nu cred» — era vorba de formele religioase — «dar... sunt necesare pentru naționalism» sunt cuvintele rostite către unul din colegii săi, în sala de ședinți a senatului universitar.

Și când acesta, într'o polemică avută, i le-a adus aminte, într'un ziar local, cu o sfidătoare îndrăsneală i-a răspuns: minți.

Dacă e ușor a tăgădui părerile scrise, cu cât e mai lesne a desminți vorbele ce nu au fost prinse de fonograf! Sistemul desmințirii e însă propriu omului, de care mă ocup. În acea memorabilă ședință de inaugurare a cercului studentesc, s'au spus lucrurile mult mai limpede, decât le-am reprodus după ziarul «Evenimentul», în care s'a făcut darea de seamă nu tocmai de «nu știu cine», căci eră ceva mai detaliată dar cu același înțeles, o găsim reprodusă în «Neamul Românesc».

Ca răspuns la cuvântarea d-lui Găvănescu, care îndemna pe studenți la carte, s'au pronunțat vorbele, ce nu pot fi desmințite de nici unul din auditori, că «profesorul nu se deosibește de elev, decât doar că poartă redingotă, pe când elevul poartă surtuc» și că «țara piere și baba se piaptână». Și când înțelesul unor asemenea vorbe, ce răstoarnă orice necesitate a culturii, este dat în vileag, se întrebuițează sistemul ironizării evreu: Nu știu, nu am văzut.

Toate ca toate; ca oricărui om s'ar putea multe ertă profesorului, care acuză întreaga magistratură, care aruncă epitetul de jidoviți, mitocani, colegilor săi, dacă activitatea-i extra-universitară s'ar baza pe o desfășurare serioasă a activității sale științifice sau prin sinceritatea idealului său politic. Articolul meu trecut, i-a dat ocazia să întindă pe hârtie întreg programul de cursuri *ex-cursuri*, care intră în datoria oricărui profesor, ce se interesează cât de puțin de catedra sa. Dar... mai departe? Atâta trebuie să fie cercul de activitate al unui profesor de economie politică într'o țară, în care chestiunile economice — din cauza evoluției ei — sunt la ordinea zilei? Să dau o pildă. De câțiva ani, chestiunea țărănească e la noi discutată de toată lumea, chemată și nechemată. Se scriu articole, studii, volume. Și în această fidelă discuție, pentru cei profani, ar avea o greutate explicabilă și o însemnată influență; judicioasa apreciere, dacă nu un studiu amănunțit, a profesorilor de economie politică. În asemenea împrejurări importante, economistul nostru își reeditează poeziile trunchiate, dând mai multă importanță

manifestărilor vremii; pe când, după mărturisirea sa, eră la doică, de cât părerilor sale științifice, cum ar fi de așteptat dela un profesor.

Trebuie să fiu însă drept. D-l A. C. C. se manifestă și ca economist, reducând întreaga problemă, socotită de alții așa de complexă, la o singură cauză: Evreii; iar drept articole științifice, cari să convingă prin greutatea argumentării și prin bogăția isvoarelor cercetate, scoate în fiecare săptămână sau de două ori chiar: Jidaniile în presă; anexele la Jidaniile în presă; Jidoviții, etc. sau reproduce tabelele statistice din Buletinul Comunal asupra nașterilor și morților, torturând pe bietul zețar cu ghilimele, litere cursive, semne de exclamare.

Mai sunt și alți străini care ne înădușă? Nu se atinge de ei, căci sunt creștini și au miniștrii plenipotențieri, care-i ocrotesc.

Nu ar fi oare mai bine, decât să țipăm numai contra lor, să ne unim spre a da arme variate, cu efect. Românii, în lupta economică și culturală, contra străinilor de orice neam? dar acest drum cere muncă și nu aduce reclamă.

Cahalul, Jidaniile, Jidoviții, și iarăși Cahalul și Jidoviții, la repetiția acestor cuvinte se reduce întreaga problemă socială a vremurilor de azi, întreaga activitate științifică a profesorului de economie politică. Când le citești mereu trâmbițate, din ce în ce mai *fortissimo*, cu cât auzul se deprinde cu ele, îți aduce aminte de ideile fixe ale celor dela «Maison de Bois».

Iată omul care răcnește într'una: Jidoviților, celor ce nu vor să-i audă trâmbițările, care născocoște societăți de liber pansori pentru a avea cui să arunce epitetele de mitocani, etc., care ia în răs munca fiecăruia, desfășurată în cercul ocupațiilor sale, pentru ca să acopere lipsa activității sale serioase, cerută de locul pe care-l ocupă.

Și acum, după cele spuse, nemuritorile stâlpi al națiunii române, răstoarnă tolba cu batjocuri. Incerc un sfat de adio. Fii mai prevăzător cu întrebuințarea lor și nu vorbi de funie în casa spânzuratului. În special, nu mai pomeni cuvântul de turpitudine, în interesul propriu. Cei ce ne cunosc viața mai în amănunțimi, mă tem că-l vor deslipi ușor dela locul unde îl întrebuințezi, spre a-l fixa — tot așa de ușor — dar duralnic, acolo unde faptele îl cer cu insistență.

DR. I. SIMIONESCU
Profesor la Universitatea din Iași

POLITICA LA SATE

Domnule Director,

Citesc în N. R. R. dela 14 Martie, un articol scris de deputatul din Prahova, d-l Ionescu Quintus, cu titlu Politica la sate. Limpede și frumos ca și cugetarea și simțimintele ce i l-au dictat. Cu atât mai mult îmi place, cu cât am convingerea că nu cată a-și face din chestia țărănească un debut, așa cum, răsfoind analele parlamentare, găsesc pe mulți, luând această vitală chestiune socială, drept o trambulină pentru a se pune în relief, pentru a se marca ca viitori bărbați de stat.

Pe lângă oamenii politici din partidul liberal, cunoscuți d-sale c'având intențiuni bune asupra clasei țărănești, se găsesc și în cele alte partide, cum și în afară de partide, oameni animați de bune sentimente asupra obijduitei clase a țăranilor. Sunt deci de acord cu d-sa, ca toți orășenii — zic eu — să aibă o deosebită sollicitudine celei mai numeroase pături a populații noastre. Spuneam și eu unui prieten politic, — că activitatea extrașcolară a d-lui Haret, cu preoți și învățători cum și unele tendinți ce cată a se mai îndrepta spre sate, tot cu preoți și învățători, după a mea părere este o adevărată nenorocire. Și mai adaog că ori și ce politică dusă la sate, chiar și pe aceia pe care o preconisează d-l Ionescu-Quintus, o socot tot ca o mare nenorocire față cu starea de completă ignoranță și mizerie în care se găsesc sătenii noștri. Tema este ușor de demonstrat. Să nu fim rău înțeleși. Nu sunt retrograd, și mai puțin reacționar. Chestia țărănească este o pânză bine țesută prin care nu poți trece scoțând un fir, ea trebuie destrămată cu încetul și cu bună chibzuială.

Crede oare, autorul articolului *Politica la sate*, că fericirea țărâniei noastre constă în votul universal? Eu cred că votul universal ar fi vârful piramidei a operelor ce trebuiesc desăvârșite.

Nu'mi trebuie Klak și Frak când nu am cu ce mă hrăni.

Ce valoare are banul în mâna copilului inconștient de valoarea lui. Orășenii, în o bună parte, sunt încă departe de a cunoaște importanța votului.

Și nu e suficient să știi să votezi, dar și votatul să-și cunoască chemarea. Ori, experiența ne învață, că mulți sunt chemați, dar puțini aleși. În loc de doi sau trei cari ocupă fotoliile de deputați în actuala Cameră liberală, ar fi două-zeci sau trei-zeci, ce n'ar face decât o împetștire mai mult în ridicarea mâinilor sau mai multe albe la albe decât negre la albe.

Numărul, în materie de operă socială, nu servește la nimic, în certe cazuri e prejudiciabil.

Lipsa educației cetățenești, lipsa unui principiu bine definit — nu a principiilor — cu drept cuvânt, înlocuește schimbările la față a politicianilor.

Nu e vina lor. O scuză este. Suntem încă în epoca metamorfozării. — Strămoșii noștrii ziceau «Docent, discuț». Până atunci să nu transportăm otrava politice de la orașe la sate. Să procedăm prudent; și aceea ce nu s'a făcut în patru-zeci de ani în această direcție, să facem noi.

Să începem.

GEORGE I. STROESCU,
Avocat.

A apărut :

THOMAS CARLYLE
EROII, CULTUL EROILOR
ȘI EROICUL ÎN ISTORIE

Traducere din englezește de C. Antoniadă

— Prețul 2 lei —

BIBLIOGRAFIE

I. N. Angelescu, *Mai mult idealism*, (conferință. Pitești 50 bani).

Ion Burbea, *Literatură. Ziaristică*. Galați 1910.

Programul partidului social-democrat din România (Bibl. Rom. muncitoare. Buc. 1910. Prețul 5 bani).

Dezbaterele congresului de constituire a partidului social-democrat și ale congresului sindical. (Bibl. Rom. muncitoare. Buc. 1910. Prețul 25 bani).

Dr. K. Lippe, *Noțiuni de medicină legală în legislațiunea bibliotahudică*. (Conferință. Iași 1910).

Const. Mille, *Rochia Catifei* (Biblioteca Lumen. 15 bani).

Dr. Bernheim, *Hipnotizmul* (Biblioteca Lumen. 15 bani).

Dr. Petre A. Gădescu, *Raport general asupra serviciului sanitar*, Cir. X. Hotarele Ilfov pe anul 1909.

* * *

„POVEȘTI RĂZLETE“ DE EM. GRIGOROVITZA

Cunoscutul scriitor d. Em. Grigorovitză publică în ultimul număr al «Bibliotecii pentru toți, apărut zilele acestea, un ciclu de nuvele care pun odată mai mult în evidență talentul robust al acestui remarcabil, nuvelist.

Subliniem în special nuvelele :

«Ură de răzeș», o puternică și emoționantă povestire în care personagiile sunt creațiuni viguroase și nespuse de interesante, — și pe «Iancu Scorțarul», o povestire din Basarabia care păstrează savoarea locurilor unde se petrece acțiunea și a felului de a fi al Românilor basarabeni.

Stilul d-lui Em. Grigorovitză e simplu, sincer, fără exagerate sureri de frază, fără belșug de vorbe de prisos : pe ici colo, provincialisme cari tot dau însă, câte odată, un mare farmec povestirilor.

Sfătuim pe cititori noștri să-și procure volumul d-lui Grigorovitză : e o lectură plăcută.

De vânzare la toate librăriile din țară.

Prețul 60 bani

* * *

A apărut No. 552 din «Biblioteca pentru Toți» coprinzând *Fulga* sau *Ideal* și *Real* de Grigore H. Granda.

Relipărind acest roman, care a avut mult succes pe vremuri, *Biblioteca pentru Toți* reîmprospătează în mintea cetitorilor de azi figura unui scriitor vechiu care a fost mult citit și care, cu toate imperfecțiunile sale, a avut și serioase calități literare.

Fulga este cea mai însemnată scriere a lui Gr. H. Granda și aceea care a pătruns mai adânc în păturile de cetitori. E o povestire romantică din cele mai mișcătoare, capabilă de a indușă până la lacrimi pe cetitori, romanul unei iubiri ideale între două ființe superioare, despărțite și aruncate în nenorocire de răutatea omenească.

Volumul e însoțit de o notiță biografică asupra lui Granda.

Prețul 30 bani

Se află de vânzare la mai toate librăriile din țară. Catalogul complet al acestei *Biblioteci* ce cuprinde 500 de volume, a se cere la Librăria Editoare LEON ALCALAY, — București.

Va apare în curând :

„DIN TRÂMBIȚA DE AUR“

— P O E M E —

de ALEXANDRU STAMATIAD.

G. S. BECHEANU & I. ILIESCU

STRADA LIPSCANI, 26 — BUCUREȘTI — STRADA LIPSCANI, 26

MAGAZIN de NOUTAȚI și MANUFACTURA

Lănuri pentru rochii: Hommesponvon, cheviotte gros-côte etc., și

Postavuri în toate genurile.

MATASARIE

Cachemir soie, charmense, crepe de chine etc.

Taffetas din fabrica *Bonnet* culori și negre

Atelier special pentru rochi și confecțiuni

PÂNZĂRIE

Jerseuri, Flanele, Cache Corsets tricotate, Ciorapi și Batiste.

CORSETE

Dantele torchon și broderii veritabile

Rayon special pentru Lingerie și Troussouri
gata și după comandă

PREȚURI FIXE ȘI MODERATE

VILE DUILIU ZAMFIRESCU

2, STRADA ZORILOR, 2

Palatul Muntelui de Pietate

TELEFON No. 25-97

Vinuri de cea mai superioară calitate

LOCAL DE CONSUMATIE

Serviciu la domiciliu

Angroșiștilor li se acordă rabat

Cea mai ingenioasă mașină de scris este

YOST

Singura care scrie fără panglici

MODEL 10: cu claviatura dublă.

MODEL 15: cu scrisul vizibil și claviatura simplificată.

Cu tabulator pentru tablouri, devize, etc. Cu adaptator pentru scrisul în mai multe culori.

BUCUREȘTI

Calea Victoriei No. 54

TELEFON

Editeurs :

ZANICHELLI de Bologna, ALCAN de Paris, ENGELMANN de Leipzig, WILLIAMS et NORGATE de Londres.

„SCIENTIA”

REVUE INTERNATIONALE de SYNTHÈSE SCIENTIFIQUE.

Direction : G. BRUNI — A. DIONISI — F. ENRIQUES
A. GIARDINA — E. RIGNANO

4 numeros par an, de 280 - 300 pages chacun.

On se plaint de plus en plus des effets de la spécialisation à outrance à laquelle les hommes de science sont condamnés. *Scientia* a été fondée en vue de contrebalancer ces fâcheux effets. Elle publie des articles qui se rapportent aux branches diverses de la recherche théorique, depuis es Mathématiques jusqu'à la Sociologie, et qui tous sont d'un intérêt général: elle permet ainsi à ses lecteurs de se tenir au courant de l'ensemble du mouvement scientifique contemporain.

Scientia, qui est dans sa quatrième année d'existence, a conquis du premier coup la faveur du monde savant, grâce à la collaboration qu'elle s'est assurée des autorités scientifiques les plus éminentes de l'Europe et de l'Amérique. Elle a publié, outre les articles de ses directeurs: MM. Bruni, Enriques, Dionisi, Rignano, des travaux de MM. Poincaré, Picard, Tannery, Volterra, Boutroux, Borel, Fabry, Zeuthen, Zeeman, Arrhenius, Georges Darwin, Lowel, Ritz, Seeliger, Soddy, Ostwald, Wallerant, Lehmann, Schiaparelli, Camiciari, Raffaele, Foà, Höber, Galeotti, Ebsfeld, Demoor, Asher, Fredericq, Lugaro, Delage, Caullery, Rabaud, Driesch, Wiessner, Haberlandt, Bohn, Clapède, Janet, Rey, Pickler, Cunningham, Westermarck, Kidd, Landry, Vilfredo Pareto, Achille Loria, Sombart, Carver, Oppenheimer, Meillet, Bortkiewicz, Riccobono, Philippe Sagnac, Salomon Reinach, Simmel, Sci-loja, etc.

A partir de janvier 1909 *Scientia* joint au texte principal, portant les articles dans la langue de leurs auteurs, un supplément avec la traduction française de tous les articles et emands, anglais et italiens. Elle est ainsi accessible à quiconque connaît la seule langue française.

Prix de l'abonnement :

25 francs. — 20 mk., — 20 sh.

Direction et Rédaction : Milan, Via Aurelio Saffi, 11

Ciocolata si Cacao Zamfirescu

Sunt preferate de cunoscători